

Ю.Г. ДАНИК

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Сформульовано та систематизовано проблеми, що виникли, та загострилися у сфері міжнародної безпеки. Визначено етапи її формування та показано роль і місце теорії міжнародної безпеки в її практичному забезпеченні.

In the articles are formulated and systematized problems that arose up and sharpened in the field of international safety. The stages of its forming are certain and a role and place of theory of international safety is shown in its practical providing.

Радикальні зміни міжнародної обстановки, які відбуваються, значно впливають на погляди щодо загроз безпеці світового співтовариства і шляхів їх своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації. Сукупність взаємозалежних проблем міжнародного й планетарного характеру, що торкають життєво важливих інтересів людства і таких, що потребують для свого вирішення спільних зусиль держав, міждержавних інституцій і народів, постійно видозмінюється в кількісному та якісному вираженні. Причиною цього є суперечливий процес суспільного розвитку, що поряд із позитивними результатами супроводжується й негативними наслідками. Тому є актуальними виявлення, формулювання та систематизація проблем, що на цей час виникли, загострилися та мають перспективу розвитку у сфері міжнародної безпеки. Їх розгляд доцільно проводити через призму аналізу етапів її формування та із визначенням особливостей подальшого розвитку теорії міжнародної безпеки з точки зору її практичного забезпечення в умовах швидкоплинних змін у міжнародному та загальносвітовому середовищах. Важливість дослідження зазначених питань підкреслюється Законом України “Про основи національної безпеки України” [1] та Стратегією національної безпеки [6], де визначається, що в умовах мінливого і суперечливого зовнішнього середовища, що характеризується посиленням дії чинників, які ставлять під загрозу стратегічну стабільність у світі одним із основних принципів забезпечення національної єдності та захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз є використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки.

Для визначення шляхів розвитку та підвищення ефективності

використання можливостей міжнародної колективної безпеки в інтересах забезпечення національної безпеки було необхідно провести уточнення, формулювання та систематизацію проблем, що на цей час виникли, загострилися й мають перспективу розвитку у сфері міжнародної безпеки. Основними з них, обумовленими загостренням протиріч у розвитку самого суспільства й руйнівного впливу людської діяльності на природу, такі проблеми:

- балансу війни і миру (особливо в умовах наявності, створення й поширення все нових видів ядерної зброї, інших видів зброї масового ураження, а також технологій їхнього виробництва. Війна будь-якого масштабу із застосуванням ядерної зброї катастрофічна для всіх людей на Землі, тваринного й рослинного світу, клімату й атмосфери);

- гонки озброєнь (людство витрачає величезні матеріальні, інтелектуальні й духовні, природні й людські ресурси на воєнні цілі, що загострює всі інші соціальні й екологічні проблеми та є однією із основних причин формування нестабільності як в окремих регіонах, так і стратегічної);

- активізації воєнної діяльності значної кількості держав, появи на світовій арені нових гравців, схильних до вирішення проблем шляхом збройного насильства (підсилюють воєнну небезпеку, породжують взаємну недовіру, протидіють об'єднанню зусиль держав і народів для спільного вирішення глобальних проблем);

- наявності об'єктів, які в разі їх руйнування можуть стати причиною регіональних або загальносвітових катастроф (воєнні дії в зонах їх знаходження навіть із використанням лише звичайних озброєнь із високою ймовірністю стануть причиною таких наслідків);

- кризового стану системи міжнародного права і міжнародних організацій (недотримання (порушення) багатьма країнами вимог міжнародного права, вимог, постанов і резолюцій міжнародних інститутів (перш за все ООН), створених для забезпечення міжнародної безпеки, що призводить до неприпустимого зниження ефективності їх діяльності);

- використання деякими країнами цих інститутів і дії від їх імені та під їх прикриттям для реалізації власних інтересів;

- економічних й інформаційних дій багатьох держав або організацій, що негативно впливають на стратегічну стабільність у світі;

- конфлікту цивілізацій (деструктивного впливу деяких цивілізаційних відмінностей на міжнародну поведінку держав або груп держав. Сучасні структури безпеки досить часто виникають та розвиваються саме в межах сучасних цивілізацій чи регіонів їх існування. Причому сьогодні немає таких, які б розвивалися безконфліктно з іншими цивілізаціями (слід зазначити, що через Україну проходять межі трьох провідних світових цивілізацій);

- демографії (істотний перекис у демографічній ситуації в різних

країнах і регіонах, збільшення чисельності населення планети, за рахунок окремих націй і народів до критичних з погляду ресурсних можливостей меж);

- формування та більш виразного прояву геополітичних й економічних протиріч між промислово розвиненими країнами;

- зростаючого розриву в рівнях економічного розвитку різних регіонів світу, посилення вбогості у багатьох державах “третього світу”, що є підґрунтям соціальних катаклізмів масового характеру (голод, бідність, убогість, хвороби, епідемії та ін.);

- активізація тероризму (поширення та розвиток тероризму, надбання ним міжнародного характеру, багатовекторності і різноманітності дій за мотивацією, цілями та характером впливу, використання з терористичною метою ядерних та інших небезпечних об’єктів);

- загострення національних, релігійних та етнічних протиріч у різних регіонах світу (які можуть стати живильним підґрунтям для зростання національного й релігійного екстремізму, створення рухів екстремістської, сепаратистської та терористичної спрямованості, наявність яких може призвести до порушення стабільності не тільки в окремих регіонах, але й світовому масштабі);

- наркоманії та наркобізнесу;

- загального погіршення криміногенної ситуації у світі, зростання криміналізації суспільства, як в окремих країн, так світового співтовариства в цілому;

- наявності умов, які збільшують ймовірність виникнення пандемій (обумовлено наявністю в багатьох країнах осередків епідемій, епізоотій та епіфітотій, а також мутацією відомих та штучним створенням збудників нових високопатогенних захворювань при зростанні мобільності і постійних переміщеннях суттєвої кількості населення планети при неприпустимому зниженні якості санітарного контролю);

- суттєвого (до небезпечних меж) збільшення міграцій населення багатьох країн;

- подальшої активізації боротьби за доступ до природних ресурсів та контролю за ними;

- нераціонального використання як поновлюваних, так і особливо не поновлюваних ресурсів (водних, сировинних, енергетичних тощо);

- гострої екологічної кризи, що загрожує існуванню людства;

- збереження ноосфери (збереження навколишнього природного середовища як об’єктивно необхідного середовища для існування людства);

- впливу потоку інформації, що збільшується, технічних й електронних систем і механізмів на людину та ін.

- адаптації людини до зміни природного й соціального середовища;

- економічної й високотехнологічної відсталості ряду країн і регіонів.

Взагалі проблема високотехнологічної відсталості і суттєвої

нерівності в цій сфері як окремих країн, так і цілих регіонів світу, ще не є цілком усвідомленою людством. З одного боку, революційні досягнення людства у високих технологіях приносять йому користь та сприяють розвитку. З іншого – вони дуже часто сприяють породженню нових загроз глобального характеру.

В один з найбільш значущих факторів, що сприяють динамічній трансформації сучасного суспільства, перетворилися насамперед інформаційні технології. При цьому розходження в досягненнях і сприйнятті плодів інформаційної революції в різних регіонах світу в найближчі десятиліття можуть спричинити поділ світового співтовариства на: лідерів, тих що відстають, тих, які програли, тих, які зневірилися, й істотному загостренню загальнолюдських і міждержавних відносин.

Значною мірою цьому будуть сприяти і нижчезазначені фактори.

Поява інноваційних товарів і послуг, приведе до змін у русі капіталів, руйнуванні існуючих ринків і формуванні нових, недоступних для більшості гравців. Цей процес ймовірніше за все буде супроводжуватися економічними кризами, крахом компаній, породжених попередньою епохою, суттєвим поглибленням проблем зайнятості і зубожіння населення багатьох країн світу.

Розходження в підходах до визначення прав на інтелектуальну власність на нові високотехнологічні продукти й послуги в різних державах також буде сприяти формуванню загроз, пов'язаних з можливими істотними економічними втратами і погіршенню відносин між ними.

Переміщення капіталу до нових областей, що більше підходять для інформаційної роботи, ніж для промислового виробництва, у свою чергу може спричинити нову масштабну хвилю міграції населення Землі.

Слід також зазначити, що досягнення в інформаційній сфері у свою чергу сприяють більш ефективному об'єднанню й організації тих, хто програв у результаті їхньої появи. Існування зневірених і гарно організованих, тих, які програли або відстають, що мають доступ до досягнень високих технологій, буде вести до появи нових загроз загальнолюдським інтересам, наприклад:

- інтенсифікації тероризму (у т.ч. й на державному рівні: держави, які програли в інформаційній революції, можуть стати пристанищем для терористів або самі використовувати терористичні методи для досягнення своїх цілей);

- прагнення не відстати внесе напругу в економіку, суспільства й держави, навіть високорозвинені, створюючи нові держави, що відставатимуть, і тих, що програли, тощо.

Відкриття, які надали можливість контролю матеріальних структур на мікро-, нано- і молекулярному рівні, також несуть певні, цілком реальні загрози. Відповідно до висновків експертів, ці розробки, ймовірно, приведуть до значних, навіть принципових змін практично в усіх галузях

промисловості – від машинобудування до легкої промисловості. Створення новітніх матеріалів, вакцин і комп'ютерів серйозно (але не завжди безпечно для людства) трансформує весь світ.

Потенційним джерелом нових загроз є також прогрес у генетиці, біотехнологіях й їхньому спільному застосуванні з інформаційними технологіями і нанотехнологіями. Наслідки біореволюції можуть бути особливо кардинальними, глибокими й неоднозначними.

Технологічні революції вже призвели до нерівності окремих націй і регіонів планети, а прискорення їхніх темпів може привести до її поглиблення і, як наслідок, – до можливості значного зростання напруги в усьому світі.

Усі розглянуті протиріччя і проблеми, що виникають у системі “людина – суспільство – природа”, мають різний характер, масштаб, просторові рамки. Багато які з них завжди супроводжували людство, але не мали глобального характеру. Суспільство знаходило ті чи інші шляхи їхнього вирішення. Але нерозв’язаність або неефективне вирішення цих та інших глобальних проблем несе в собі реальну загрозу великих соціальних й екологічних катаклізмів і катастроф критичних для всього людства. Тому людство для свого самозбереження змушено і повинно шукати спільні шляхи їхнього вирішення.

Основними з них є: вироблення надійних міжнародних механізмів запобігання світовій війні, а також іншим воєнним конфліктам; скорочення збройних сил і воєнної діяльності, зміцнення мір довіри між державами і народами; перебудова міжнародних відносин (створення нового світового порядку, заснованого на загально визнаних принципах і нормах міжнародного права, що виключають збройне насильство, агресію й інші форми нецивілізованих відносин між державами й народами) та створення механізмів, які забезпечать безумовне дотримання вимог міжнародного права; створення міжнародних організацій й установ, субсидованих всіма державами світу, які могли б надавати ефективну допомогу їм і їх народам у вирішенні глобальних проблем, тобто створення оновленої, всеосяжної, надійної системи міжнародної безпеки.

Ідея міжнародної безпеки виникла як природна реакція держав і народів на руйнівні наслідки воєнних конфліктів. Однією з перших відомих спроб забезпечити загальний мир між державами зробила католицька церква наприкінці X ст. Папа Римський Сільвестр разом із імператором Оттоном III (германська династія Оттонідів) зробили спробу створити єдину християнську державу, яка стала б християнським домом, який би об'єднував усі народи Європи для забезпечення вічного християнського миру. Більшість європейських правителів прийняли тоді обітницю утримання від воєнних дій. Так зародилася концепція Божого світу серед держав (яка, на жаль, виявилася утопічною).

Новітня історія формування системи міжнародної безпеки

починається після Першої світової війни, яка була на той час настільки руйнівною, що провідні країни світу прийшли до розуміння необхідності об'єднання міжнародних зусиль для запобігання війн, забезпечення безпеки від них. В 1919 р. з метою “розвитку співробітництва між народами й гарантії їхнього миру й безпеки” була створена Ліга Націй. У 1932 – 1934 рр. була проведена “Загальна конференція по роззброєнню”, на якій всебічно обговорювалися проблеми міжнародної безпеки та шляхи її забезпечення. Цей період умовно можна визначити як перший (початковий) у створенні і формуванні міжнародної безпеки в новій історії людства. Основними принципами, які були покладені в той час в основу побудови міжнародної безпеки і зберегли свою актуальність і на цей час були принципи силового балансу (паритету) і силового страхання.

Однак, не зважаючи на всі зусилля, надійну систему колективної безпеки ні в Європі, ні в інших регіонах у міжвоєнний період реалізувати не вдалося.

Основи створення системи і забезпечення міжнародної безпеки, які діяли в другий період її розвитку від завершення Другої світової війни до завершення “холодної війни”, були визначені в Ялтинській й Потсдамській угодах (1945 р.) про післявоєнний устрій миру. Найбільш визначними подіями цього періоду були такі.

Зусиллями світового співтовариства в цей час було сформовано новий міжнародно-правовий механізм для запобігання війни, підтримки й зміцнення миру. Були створені відповідні міжнародні й регіональні інститути (насамперед, Організація Об'єднаних Націй. Головна відповідальність за підтримку міжнародного миру й безпеки покладена на Раду Безпеки ООН). При створенні ООН в першій статті Статуту цієї організації, де визначено її головне завдання в найзагальнішому вигляді було сформульоване і поняття міжнародної безпеки та представлені шляхи її досягнення: “Підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою приймати ефективні колективні заходи для запобігання і усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру та проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості і міжнародного права, залагоджування або вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть привести до порушення миру”.

Великим внеском у зміцнення міжнародної безпеки стали Гельсінські (1975) і наступні рішення й домовленості держав – учасників Наради по безпеці й співробітництву в Європі. Однак кардинальному рішенню проблем міжнародної безпеки до кінця 1980-х рр. перешкождали розкол світу на дві системи, жорстка конфронтація між ними, що мала характер “холодної війни”. У другій половині 1980-х рр. як історична перспектива була висунута ідея всеосяжної системи міжнародної безпеки.

До того часу у сформованій за післявоєнні десятиліття системі міжнародних відносин у сфері безпеки відбулися докорінні зміни, які

ознаменували початок нового – третього періоду її становлення і розвитку. Найбільш важливими з них стали: закінчення “холодної війни” та саморозпуск Організації Варшавського Договору, розпад СРСР і перетворення США в єдину наддержаву й одночасно – формування нових центрів сили (Китай, Європейський Союз, Російська Федерація тощо); зростання ролі міжнародних інститутів і міжнародного права в регулюванні життєдіяльності світового співтовариства; переміщення вісі міжнародної напруги з лінії “Захід – Схід” на лінію “Північ – Південь”, прояву та певного розвитку “конфлікту цивілізацій”.

На рубежі ХХ ст. і ХХІ ст. відбулися події, які привели до глобальних змін і припинення ефективної дії домінуючої до цього історичного періоду парадигми міжнародної і національної безпеки. Багато аналітиків пов’язують перехід від одного світопорядку до іншого, до нових реалій у побудові міжнародної безпеки із подіями 11 вересня 2001 р. у США. США у відповідь на них висунули доктрину відплати і почали військові акції в Афганістані. Таким чином, у розвитку міжнародної безпеки розпочався новий – четвертий період, який триває і до сьогодні. Він ознаменувався інтенсифікацією процесів глобалізації, демократизації, науково-технічної революції, загостренням суперечностей між інтернаціоналізмом (або космополітизмом), з одного боку, і націоналізмом, цивілізаційними особливостями – з іншого, якісним зростанням ролі регіональних і колективних систем безпеки, недержавних дійових осіб, зміною співвідношення потенціалів “центрів сили” й провідних держав світу, зміною самого статусу центрів сили в сучасній системі міжнародних відносин і навіть самого поняття “центр сили”. Якщо раніше під “центром сили” у світовій політиці розумілися державні системи, з цілком певними параметрами військово-політичного і економічного потенціалу, відомими і достатньо ясними стратегічними і ідеологічними концепціями, то тепер на роль “центру сили” у світовій політиці починають претендувати утворення, стратегічні цілі і, головне, матеріальний потенціал яких не піддаються точному визначенню. Це приводить до кардинальних змін принципів взаємин між “центрами сили”, та до змін у базових основах міжнародної і національної безпеки.

Загострення й урізноманітнення характеру загроз міжнародній безпеці обумовлених вищезазначеними протиріччями і проблемами вимагало створення і активного розвитку теоретичних основ міжнародної безпеки, покликаних виявити рушійні сили, мотиви, закономірності поведінки учасників взаємодії в цій галузі. Слід зазначити, що розробка теорії міжнародної безпеки – стала не тільки вирішенням суто наукового завдання. Справа в тому, що залежно від сприйняття лідерами й суспільством тієї або іншої держави, логіки процесів, що відбуваються у сфері міжнародної безпеки, в тому або іншому ключі, вони вибудовували свою власну поведінку в цій галузі [5]. Часто учасники й спостерігачі

подій у сфері міжнародної безпеки у зв'язку із тим, що нерідко одна й та сама подія бачилася й оцінювалася ними по-різному приходили до висновків, які зовсім відрізнялися один від одного. При цьому прихильники того або іншого підходу вважали власну інтерпретацію єдино правильною й очевидною. Така розбіжність підходів часто є однією з основних причин конфліктності у сфері міжнародної безпеки, нерідко з важкими практичними наслідками. Але, незважаючи на інтенсифікацію досліджень у цій галузі отримати універсальну формулу чіткого й безапеляційного визначення правильності або помилковості тієї іншої логіки розвитку подій, скоріш за все є проблематичним. Це обумовлено тим, що міжнародна безпека має багатомірний, системний характер. Її основними складовими виступають безпека воєнна, економічна, політична, науково-технологічна, екологічна й інші види безпеки [2]. У певних умовах можуть вийти на перший план інші аспекти міжнародної безпеки (наприклад, медико-епідеміологічна безпека) або окремі складові того або іншого з її основних видів (наприклад, паливно-енергетична безпека в рамках економічної, проблема нерозповсюдження ядерної зброї в галузі воєнної безпеки). Взагалі, створення та розвиток теорії і, головне, реалізація в сучасних умовах ефективної міжнародної безпеки, яка забезпечуватиме захист людства від різноманітних загроз, без глибокого наукового дослідження фундаментальних проблем організації і розвитку людського суспільства, вивчення природи його інтересів і протиріч та механізмів їхнього вирішення – практично неможливо. Спроби емпіричного вирішення сучасних проблем міжнародної безпеки, багато з яких за змістом і масштабами не мають аналогів в історії, не дають бажаних результатів, а іноді навіть посилюють негативні наслідки.

Багатофакторність сфери міжнародної безпеки вимагає системного й комплексного вивчення подій, процесів і явищ, та поєднання певних пізнань в різних галузях науки, міжнародних відносин і світової політики, міжнародного права. Кожна із цих наук має свою специфіку, логіку, науковий апарат, нарешті, власну термінологію. Тому, мабуть, єдиним більш-менш об'єктивним критерієм для оцінки і встановлення істинності тих або інших закономірностей розвитку подій є накладення різних теорій на практику й з'ясування того, яка з них найкраще дозволяє прогнозувати хід процесів при цьому доцільно аналізувати конкретні події по черзі під кутом зору кожної з різних теорій і вибирати ту з них або таке їх поєднання, що краще за інші дозволяє зробити прогноз таким чином, щоб він потім якомога точніше підтвердився практикою.

Але розглядати теорію міжнародної безпеки лише як певну суперпозицію складових інших теорій не є правильним. Таким чином, незважаючи на певні успіхи в дослідженні низки фундаментальних проблем, але враховуючи на вищезазначені міждисциплінарність та метанауковість цього наукового напрямку ще й досі не створено всеосяжної

теорії міжнародної безпеки, яка б забезпечувала науково обґрунтований підхід до комплексного їх вирішення. У той же час продовжується формування її специфічних основ, включаючи визначення принципів, методів, термінів тощо. Розглянемо основні з них.

Так, під міжнародною безпекою пропонується розуміти стан захищеності від загроз життєво важливим інтересам людства, держав, міждержавних та регіональних об'єднань, за якого забезпечується можливість їх реалізації.

Як головне завдання теорії міжнародної безпеки слід розглядати виявлення та визначення основних закономірностей, методів, критеріїв тощо, які надають можливість виключення або зниження до прийнятного рівня ймовірності порушення миру або створення можливостей для реалізації будь-яких загроз безпеці народів у будь-якій формі.

Для досягнення цього здійснюється пошук шляхів побудови такої універсальної системи міжнародних інститутів, механізмів, заходів і гарантій та діяльності держав, що в сукупності виключає застосування сили для вирішення будь-яких питань та нейтралізації інших факторів, що можуть загрожувати існуванню людства.

Міжнародна безпека формується на основі національної безпеки окремих країн і народів, регіональної (субрегіональної) безпеки груп держав і районів миру та інтегрується до рівня глобальної міжнародної безпеки, коли мова йде про захист і реалізацію загальнолюдських інтересів та загрози планетарного характеру, до яких відносяться будь-які загрози, які за своїми масштабами і впливом виходять за національні границі держав і здатні впливати на безпеку інших держав.

Створення систем колективної безпеки, покликаних забезпечувати загальну безпеку держав у регіональному або глобальному масштабі їхніми спільними зусиллями, передбачено чинним міжнародним правом. У свою чергу національна і регіональна безпека в кожному конкретному випадку обумовлена характером міжнародних відносин, станом глобальної безпеки та перспективами підтримання (збереження) стратегічної стабільності.

Таким чином, у міжнародній безпеці слід виділяти складові, які відповідають питанням безпеки глобального і міждержавного рівнів.

Глобальна міжнародна безпека – міжнародна безпека в планетарному масштабі, яка стосується інтересів усього людства в цілому [2; 5]. Глобалізація світу ставить завдання забезпечення глобальної безпеки, яка стає все більш різнооб'єктною і неподільною.

Регіональна міжнародна безпека – міжнародна безпека в масштабі однієї частини світу (регіону, континенту) [2].

Під регіональною безпекою, пропонується розуміти стан відносин усередині і між соціально-територіальними заголами певного регіону, при якому для всіх держав, що відносяться до нього, народів, громадян,

суспільних інститутів і груп забезпечується захищеність і можливість реалізації їх життєво важливих інтересів, надійне існування і стабільний розвиток.

Регіональна безпека складається і реалізується на різних рівнях: у рамках якої-небудь частини країни, її окремих адміністративно-територіальних одиниць; стосовно декількох сусідніх районів, областей тієї або іншої держави; у масштабі групи країн, що входять в певну географічну зону.

На будь-якому рівні регіональна безпека будується і забезпечується у взаємозв'язку і взаємообумовленості з національною і міжнародною безпекою. До особливостей регіональної безпеки відносяться: її обмеженість певною територією зі своїми відмітними природно-географічними, соціально-економічними, культурно-історичними та іншими умовами життєдіяльності; специфічність інтересів, що склалася саме в даному життєвому середовищі соціально-територіальної спільності людей; зміст і форми прояву суперечностей між цією спільністю і центром, іншими регіонами, світовою спільнотою.

Регіональна безпека реалізується на основі низки принципів, до яких належать: територіальна організація захисту населення і місця існування; інтегральний, комплексний підхід до створення системи безпеки в регіоні; нероздільність безпеки і стійкого розвитку; безперервність зусиль, включаючи організацію постійного спостереження і контролю за станом суспільства, природного середовища і потенційно небезпечних об'єктів та ін.

На сьогодні вже ні в кого не виникає сумнівів, що безпека окремо взятого регіону в повному об'ємі не може бути забезпечена поза рамками систем більш високого рівня. У той же час саме на регіональному рівні закладаються фундаментальні основи безпеки широких державних і міждержавних утворень, націй і народів, їх стійкого стабільного розвитку [3].

Субрегіональна міжнародна безпека – міжнародна безпека в масштабі кількох географічно близьких країн частини світу [2].

Об'єктами міжнародної безпеки виступають народи й держави, їхні громадяни й інститути, створювані ними об'єднання й союзи, людство в цілому.

Суб'єктами забезпечення міжнародної безпеки є: держави і всі інші учасники міжнародних відносин (суспільні рухи і міжнародні міжурядові та неурядові організації).

Вони виробляють норми і принципи міжнародного права, що регулюють взаємозв'язки у світовому співтоваристві, створюють спеціальні системи союзів, структур і механізмів, призначених для діяльності у сфері міжнародної безпеки.

Гносеологічні, теоретичні і практичні зв'язки між міжнародною і національною безпеками полягають у тому, що однією з ключових особливостей сучасних підходів до вирішення питань національної

безпеки будь-якої держави є те, що вони вирішуються, як правило, колективно, спільними зусиллями багатьох держав, геополітичні та геостратегічні інтереси яких співпадають або принципово не суперечать між собою. Уже сформувалося розуміння того, що забезпечення індивідуальної національної безпеки однією державою неможливе без урахування заклопотаності з приводу власної безпеки з боку інших держав. Отже, мова йде про взаємодію індивідуальних національних безпек одних з одними в різних за складом системах відносин – двосторонніх, блокових, регіональних, глобальній, які покликани забезпечувати єдність безпеки всіх і кожного з учасників такої системи.

Формування нової геополітичної ситуації у світі, яке супроводжується складними, іноді взаємовиключними тенденціями, суттєво вплинуло на виникнення нових викликів та небезпек особі, суспільству, державі, усьому людству.

Глобалізація світових процесів, поряд із позитивним впливом на розвиток людства, також стала джерелом фундаментальних змін, що відбуваються у світі міжнародної безпеки. Тепер кожна країна дедалі більше залежить від ситуації у світі та подій, що відбуваються за її межами.

Скорочення відстаней між найвіддаленішими куточками нашої планети обумовлене стрімким розвитком засобів зв'язку, інформаційних технологій, транспортних систем, привело не тільки до полегшення доступу до найвіддаленіших джерел сировини, ринків товарів та послуг, що є необхідним для подальшого розвитку розвинутих країн світу, які мають дефіцит сировинних ресурсів, але й до появи нових товарних та міграційних потоків. Це, у свою чергу, призвело до посилення чутливості до негативних процесів, які відбуваються в будь-якому місці планети.

Таким чином, сформувалася нова група загроз, які полягають у такому: можливості глобального контролю державних і світових інформаційних мереж, мереж енергопостачання, транспортування та їх руйнування; розповсюдженні небезпечних технологій; масовій безконтрольній нелегальній міграції; появі та поширенню міжнародного тероризму тощо.

Зі вступом людства в інформаційну епоху розвитку загострюється інформаційне протистояння [5]. Воно просякло із середини всі форми боротьби: дипломатичну, економічну, збройну – і одночасно має відносно самостійний характер. Інформація та інформаційні технології дедалі частіше стають чи не найбільш дієвою зброєю в сучасному світі. Фактично виникло нове явище в міжнародній політиці – можливість досягнення політичних цілей, зміни легітимних урядів і навіть політичного, економічного та духовного підкорення народів і країн без застосування військової сили. В інформаційно-аналітичних центрах провідних країн світу таємно розвиваються спеціальні технології впливу на масову свідомість людей та розробляються сценарії інформаційних війн.

Глобалізація разом із революцією в інформаційних технологіях надала величезні можливості транснаціональним корпораціям і компаніям. Масштаб їх діяльності як з огляду чисельності втягнутих у неї гравців, так і за кількістю залучених грошей є таким великим, що національні економіки багатьох країн не спроможні протидіяти їй. Вони на цей час мають можливість глобального контролю над багатьма країнами світу, економічного і відповідно й політичного впливу на них.

Усе вищевикладене стало причиною помітного деформування (руйнації) основоположних принципів старої парадигми міжнародної безпеки.

У зв'язку із цим у сучасних умовах і на перспективу досягнення міцної і довгострокової міжнародної безпеки може бути забезпечене лише шляхом всебічної активізації усіх форм міжнародного різнорівневого співробітництва держав, урядів, міжнародних урядових, неурядових та регіональних організацій, яке повинно здійснюватися із обов'язковим дотриманням прийнятих ними і загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Література:

1. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. № 964-IV // ВВР України. – 2003. – № 39. – С. 351.
2. Стратегія національної безпеки /Затв. Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 // www.rada.gov.ua
3. Военный энциклопедический словарь. – М.: ИЛ “ОНИКС 21 век”, 2002. – 1432 с.
4. Даник Ю.Г. Актуальні питання національної безпеки та особливості їх прояву на регіональному рівні // Актуальні проблеми державного управління / ХарРІ НАДУ. – Х., 2005. – № 2 (1). – С. 178 – 185.
5. Даник Ю.Г. Аспекти інформаційної безпеки в державному управлінні в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції в Україні // Актуальні питання євроатлантичної інтеграції України / Нац. центр з питань євроатлантичної інтеграції України. – К., 2005. – Вип. 5. – С. 241 – 249. – (Серія: Дослідження і розробки у сфері євроатлантичної інтеграції України).
6. Международная безопасность: Учеб. пособие для студентов ВУЗов / В.М. Кулагин. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 319 с.

Надійшла до редколегії 1.02.2008 р.